

KÜLÖNFÉLÉK.

Mátyás, az igazságos. A vallásnak sokat jelentő ethikai tartalma e czímben. A legfőbb erény jelzője. Igazságos, nagy ember volt Mátyás, a magyaroknak ezelőtt mintegy négyszáz évvel uralkodott királya. Úrnak és jobbnagynak egyformán osztotta a törvényt. A későbbi kor mondákat szólt róla. Fönmaradt hire, igazságossága. Nagy hadvezér is volt; háborút viselt török, cseh és német ellen és mindig győzelmesen. Szerette a tudományt és művészetet. Udvaránál nem volt akkor elsőbb helye a műveltségnek Európában. Bevitte a nemzet életébe a renaissance-t, mi előkészítette a vallási megújulást, a reformatiot. S e fényes történelmi alak érezbe öntve ott díszlik most szülővárosa, Kolozsvár főterén. A nemzet fiainak és leányainak adományából készült felséges szobra, melyet oct. 12-én József Ágoston főherceg, a király képviselője, a miniszerelnök, ministerek, országgyűlési képviselők, az egyházak püspökei, megyék és városok küldöttei jelenlétében nagy ünnepélyességgel lepleztek le. Ott áll a remek szobor, Fadrusz műve, hogy hirdesse a nagy király és a művész dicsőségét. Ezeren és ezren bámulják a művet, de talán senki nagyobb gyönyörrel, mint az a költői lelkű ősz honfi, kinek szerencsés pillanatban jött inspirációjából született a Mátyás-szobor . . . Ferencz József király a leplezés alkalmából Fadrusz János művészt a „III. osztályú vaskoronarend“-del; Nagy Lajos unitárius főjegyzőt, ny. tanárt, ki a szoborállításnak kezdője és a szoborbizottságnak pénztárnoka volt, „kir. tanácsosi czímmel“; Pákey Lajos építész-mérnököt a „Ferencz József-rend lovagkereszt“-jével tüntette ki.

Jókai Mór az Erdélyi Irod. Társaság gyűlésén. A Mátyás-szobor leplezése alkalmából az E. I. T. díszülést tartott, a melyre meghívta a nemzet nagy íróját is. Az unitárius kollegium dísztermében, melyet Ferencz József püspök készséggel bocsátott az irod. társaság rendelkezésére, nagy közönség gyűlt össze. Szamosi János elnök az ünnep jelentőségét fejtegetve megnyitotta az ülést s örömét fejezte ki azon, hogy Jókait is körükben üdvözölhetik. Jókai, kit már a kollegiumba lépésekor az ifjúság, élén az igazgatóval és tanárokkal, lelkesen

fogadott, ekkor szólásra emelkedett és ily értelemben beszélt: Templomban vagyunk, mondotta, az iskola falai között, melyet ihlet tölt be. Én úgyis mint író, úgyis mint hazafi és politikus hirdetője voltam mindig a szabadságnak, mely a művelődés terjesztésével, a hazaszeretettel és istentisztelettel párosul. Ebben a törekvésben legközelebb találtam magamhoz az unitárius vallásfelekezetet, mely mindig előljárt a hazafiságban és a tudomány művelésében, s mely bár nem tartozik a gazdag felekezetek közé, a művelődésnek e szép épületet emelte. Kívánom, hogy a felekezeti békesség keretében a vallásfelekezetek versenyezzenek az istentiszteletben és a közművelődés terjesztésében. Mátyás királyról Bartha Miklós mondott szép és mélyreható beszédet, melyben jellegző vonásokkal festette meg Mátyás világtörténelmi jelentőségű nagy alakját s a magyar faj őseréjét.

II. Vilmos német császár theológiája. A berlini udvar theologiai álláspontja szigorú orthodoxismus volt. Most az udvar vallásos nézete, mint a német lapok írják, átalakuláson megy át. Vilmos császár mindinkább enged a régi szigorú orthodoxiából. A híres Haruack tanár, a „Kereszténység lényegé”-nek szerzője szívesen látott vendég az udvarnál. A császár gyakran hívja meg szűkebbkörű társaságba asztalához és külön is többször fogadja hosszabb beszélgetésre.

A róm. kath. congressuson, melyet oct. 15 én tartottak Budapesten, Zichy János elnök megnyitójában így nyilatkozott: „Megvan az egész világon a törekvés az államok életében, hogy funkcióiknak szellemét mindinkább függetlenítsék a katolikus szellemtől és így elválasztják az állam anyagi erőt a társadalom egy nagy részének erkölcsi életnyilvánulásától. Ezt a bajt csak úgy lehet legyőzni, ha a katolikus társadalom állandóan functionál, öntudatos tevékenységet fejt ki és egy oly *hatalmas tényezővé* válik az államban, melylyel annak minden körülmények közt számolni kell, mely nélkül semmiféle irányzat uralkodóvá egyáltalán nem válhatik“. Szóval a néppárti r. kath. főúr azt óhajtja, hogy a róm. katholicismus hatalmasabb tényező legyen. Pedig annál is nagyobb tényezőiséget akarni a r. katholicismus számára, mint a milyent Magyarországon élvez, ettől már csak egy lépés a középkori állapot, melynek árnyéka, vagy ultramontán látásban varázsa ott is lebeg ama mondásán, hogy a r. katholicismus nélkül semmiféle irányzat uralkodóvá ne válhassék. Ezt itt politikai értelemben érti a néppárti főúr, de hát ebben benne van a vallás is, mert az ultramontanisban a kettő egy.

A franciaországi szentszív-imádókhöz XIII. Leo apostoli levelet küldött. Az őskereszténység egyházi atyái a pogánysággal szem-

ben védték a kereszténységet. Róma mostani egyházfejedelme pogány-cultust szentesít. A párisi érsek tudomására hozván a pápának, hogy a párisi egyházmegye híveihez és a püspökökhöz felhívást intézett arra nézve, hogy sept. első szerdáján ünnepélyesen újítsák meg Franciaország fogadalmát Jézus szent szíve iránt. XIII. Leo az érsekhez „La Semaine religieuse de Paris“ hivatalos részében tett közlés szerint ezt írta: „Valódi örömmel olvastuk legutóbbi leveledet. Az újabb bizonyítéka annak a nagy buzgóságnak, a melyet Franciaországban a vallásos érdekek védelmére nézve mindig mutattál. Mi bizonynyal osztjuk a megpróbáltatást, melyet a jelen szomorú helyzetben kell kiállanod; de egy remény növelje bátorságunkat, a remény látni az édes Jézust, kinek szent szívének szenteited újra Franciaországot, a remény az ő könyörületességéről való emlékezésben és abban, hogy ő békét ad a lelkeknek, melyek arra vágyanak. Vajha a mi apostoli áldásunk záloga lenne a békének! Szívünk teljességéből küldjük áldásunkat az Úrban néked kedves fiúnk és Franciaország összes katolikusainak. Kelt Rómában, Szent-Péternél, MCMII. sept. VI-ikán, pápaságunk huszonötödik évében. XIII. Leo P. P.“

A franciaországi helyzetről. Brunetiére a „Revue des deux Mondes“-ban a francia kormánynak a r. katolikus szerzetrendek elleni eljárását a nantès-i edictum visszavonásával hasonlította össze. Alaptalan hasonlítás, melyre nem szükség czáfolatot írni. De az igenis szükséges, hogy a franciaországi helyzetet a mi tanulságunkra is helyesen ismerjük. Franciaországban a róm. katolikus egyháznak törvényes létele azon a concordatumon nyugszik, melyet a köztársaság első consula, Bonaparte Napoleon 1802-ben a római szentszékekkel kötött. Az állam akkor átvette a papság javadalmazását. Az állam feje nevezi ki a püspököket és az illető püspökök ajánlatára a papokat. A püspökök a vallásügyi minister alatt állanak, a kinek engedélye nélkül egyházmegyéjüket el nem hagyhatják. A pápának minden hivatalos közlése csakis a vallásügyi minister hozzájárulásával történhetik. Egy rend sem települhet le, egy rend, egy egyházi testület sem alakulhat az államfő engedélye nélkül. Napoleon szorosán tartotta magát a concordatumhoz és határozataihoz, melyeket a római szentszék sokszor meg akart kerülni. A Bourbonok alatt a róm. kath. egyház ismét hatalmasabb lett, s különösen X. Károly alatt. Lajos Fülöp idejében a püspökök mindig készen álltak a harezra és a mikor a miniszterrel daczolhattak, örömet tettek azt. — Napoleon a nyilvános oktatást az állam számára foglalta le. Csak egy egyetem volt — universitè de France, s annak főmestere a közokt.-ügyi minister. Az akadémiák facultásaikkal, a

lyceumok és collegiumok a közokt. ministertől függtek. A népiskolákról a politikai községek gondoskodtak. Az azután jövő kormányok is a concordatum értelmében jártak el. Lajos Fülöp alatt is semmit sem akartak tudni a ministerek oly szabadságról, mely a pápa zászlójának elsőségét adjon. De bekövetkezett Franciaországra az 1848-iki forradalom s Lajos Napoleon elnöksége. Az ő nagy előde, nagybátyja megtartotta hatalmát a pápa és az egyház felett. Nála azonban hiányzott a diadalmas hadvezér dicsősége, ezért az egyházat igyekezett megnyerni és céljára fordítani. Ez sikerült is neki, mikor az ultramontanoknak az oktatás szabadságát megígérte. 1856-ban a Falloux törvényjavaslatát elfogadták és a jezsuiták számára megnyílt az út. Az ultramontanok nem is késtek azzal, hogy az alkalmat fölhasználják. A III. Napoleon császársága alatt a kolostorok, mint gombák nőttek ki a földből. Egyházi testületekkel az egész Franciaországot behálózták. A községekbe r. kath. iskolákat állítottak, melyeknek tanítói kevesebb fizetéssel megelégedtek, mint a mennyi fizetése az állami tanítóknak volt. Az új tanítóktól senki sem kérdezte, hogy van-e minősültségük. A tanítást reggel hét órakor azzal kezdték, hogy a „rózsa-lánczszal“ imádkoztak s azután tanító és tanítványok együtt misére mentek. S a tanítás csak abból állott, hogy szavakat magoltattak. Tizenhárom éves korukban elengedték a gyermekeket az iskolából. Párisban a jezsuiták természetesen előkelőbb intézetekről gondoskodtak és különösen a mennyiségtant jól tanították. Tanítványaikat aztán a katonai iskolákba vitték és az „Ecole polytechnique“ és az „Ecole de Saint-Cyr“ több ideig klerikális befolyás alatt állottak. Csoda-e, kiált fel a francia viszonyoknak egy alapos ismerője, hogy ha a francia polgárság végre belátta, hogy honnan származik a rossz, mely az 1870-iki romlást előidézte. A gyóntatószék és Lourdes ellenére is sikerült az észretért polgárságnak oly képviselőket választani, kik egy messzebb néző és teljesen hazafias kormányt készek támogatni. Franciaország protestansai csak örülhetnek, hogy az ultramontan sötétség kezd szladozni.

Loyson Hyacinthe Krisztusról. Mintegy harmincz éve, hogy a párisi „Notre Dame“ és „Madeleine“ templomok híres szónoka az ultramontan catholicismussal szakított. A lefolyt harmincz esztendő még inkább megérlelte benne azokat a nézeteket, melyek a csalhatatlan pápás egyháztól való megválását előidézték. Hadd álljanak itt a Krisztusról tett legutóbbi nyilatkozatai: „Minő értelme van az új szövetségben a Krisztus istenségének? Ne feledjük, hogy az új szövetség

mindig úgy szól Krisztusról, mint Istenfiáról és sohasem, mint magáról az Istenről. „Ez pedig az örökélet, mondja ő, hogy tégedet egyedül ismerjenek igaz Istennek és a kit elbocsátottál, Jézus Krisztusnak.“ (Jan. 17., 3.) A szent gyermek ezelőtt tizenkilencszáz évvel született Máriától Bethlehemben, felnőtt Názárethben és keresztülment a közös emberi természet minden physikai és erkölcsi tapasztalatain. Ett, ivott, érezett fáradságot, szenvedett fájdalmat és halált; az emberiség többi részétől csak egyben különbözött — igaz, hogy ez nagy különbség — abban, hogy bár kísértetett, de nem vétkezett. De lehet-e esztelenség nélkül, vagy inkább káromlás nélkül azonosítani őt az örökkévaló, végtelen lényvel, a testtelen Szellemmel, ki az eget és földet teremtette, ki lenni fog akkor is, mikor azok elmúlnak és volt akkor is, mikor azok még nem teremtettek. Az ifjunak, a ki előtte térdre borult és úgy üdvözölte, mint „jó mestert,“ a Názárethi Jézus eztmondotta: „Miért mondasz engem jónak? Nincs jó több, hanem csak egy, az Isten.“ (Márk. 10., 18.) Az apostoloknak meg elhagyásuk előtt nem azt mondta-e, hogy az ő Atyja az ő Atyjuk és az ők Istene az ő Istene? (Ján. 20., 17.) És a mikor zsidó ellenfelei faggatták (Ján. 10., 24–28.), hogy mondja meg nekik tisztán, hogy ki legyen ő, Jézus mindenek előtt az Atyával való egységét hangsúlyozta, de az Atyát azért magánál nagyobbnak lenni mondotta, (Ján. 14., 28.) oly egységről szólott, mely nem az ő különös sajátja, mert úgy imádkozott, hogy az ő igaz tanítványai is osszák ez egységet; és hogy az embereket is arra indítsák, hogy ez egységet osszák, ez a keresztény vallásnak fontos célja. „Könyörgök,“ mondotta, „hogy a kik hisznek én bennem, egyek legyenek, miképpen te Atyám én bennem és én te benned, hogy ők is mi bennünk egyek legyenek.“ (Ján. 17., 20. 21.) Ő magának más címet nem igényelt, csak ezt: „Istenfia.“

És annak a meghatározásnak, a mit magáról adott, több tekintélye van, mint az egyházi zsinatok meghatározásainak, és követőinek ahoz kell, hogy ragaszkodjanak. E meghatározásnak semmi köze a sokaság „orthodoxiájával“ akár katolikusokéval, akár protestansokéval. Az ők meghatározásaik a keresztényeket a polytheismusba és bálványimádásba vezetik vissza. „A kik az Istent imádják“, mondotta a samaritánusnak Krisztus, „szükség, hogy lélekben és igazságban imádják.“ De az újkori keresztények közül is sokan emberi és testi alakban imádják őt, sőt a Krisztusnak látható formáját teszik az Isten láthatatlan és mindenütt jelenvaló természete helyébe. Ez nem úgy volt a régi egyházban, mert mint Origenes beszél (Az imáról írt könyv. XV.

fejezetben), az ő idejében, ezerhétszáz évvel ezelőtt, a keresztény egyház nem imádkozott a Fiuhoz, hanem csak az Atyához. Krisztus a közbenjáró és főpap volt az ő istentiszteletükben, de nem az imádás tárgya. Ez egyszerű keresztény imádatból való eltérés, az Isten helyébe embernek helyezése a kereszténység nagy apostasiája . . . Szakítsunk e bálványimádással; és hogy Krisztusnak igaz tanítványai legyünk, imádjunk úgy, mint Krisztus, imádjuk „az ő Atyját és a mi Atyánkat, az ő Istenét és a mi Istenünket.“ -- Csodálatos Jézus! te az Istenfia vagy, „az első szülött sok testvéreid közt“ és mégis az ő egyetlen szülött fia, egyetlen a vele való kivételes egységénél fogva és emberi nemünkhöz lett hasonlíthatlan küldetésénél fogva. Ámbár emberfia, nem engednél meg, hogy imádjuk emberségedet. Istenfia, a te emberi életed titkos szentélyében imádjuk az Atyát. Én részemről, mint ama szeretet tanítvány, ki kebledre borult s ki a te látásodon Patmosban „leesék lábaid előtt, mint egy holt,“ arcczal a földre borulok előtted. És a keresztény korszakok szentjeivel és látnokaival és az égi sergekkel kiáltok tehozád utolsó leheletemig; hozzád, a ki igaz tanubizonyosság vagy és a ki sohasem vezetsz téves útra; hozzád, ki a halált legyőzte s a kivel nekünk is életünk van, a ki minket királyi papsággá tett az Istennek, az Atyjának.“ „Neki legyen dicsőség és hatalom mindörökkön örökké!“

Virchow. Németország nagy természettudósa sept. hónapban hetven éven túl terjedő korában bevégezte munkásságát. Hozsú életének legnagyobb vívmánya: a sejt-elmélet megalapítása. Tapasztalatokon épült és a tapasztalatban bevált termékenyítő elv, törvény. Virchow szabadelvű természettudós volt, a szellemi szabadság egyik szószólója és követője. Egy úton haladt Du-Bois Reymonddal s Haekkel, a fejlődés-elmélet szélső képviselője ellen éppen úgy állást foglalt, mint Stöcker, a tulzó orthodoxia apostola ellen. Elismerte, hogy a természettudományak megvannak a maga határai, a melyeken túl nem léphet; de másfelől felismerte azt is, hogy a vallásban nem az orthodoxia az a határ, a melyen túlmenni nem lehet. Az egyháznak és vallásnak nem volt ellenese, hanem csak annak, a mi abban megromlott. A jogosult előhaladást a vallásban is kívánta.

Angol papok forradalma. A római katolikus egyház modern történetének úgy lehet, érdekes és szenzációs fejezete lesz az a mozgalom, a melyet százötven angol katolikus lelkész indított meg. A mozgalom élén O'Holloran Rikárd ealingi plébános áll, a mozgalom czélját pedig Galton lelkész a „Fortinghtly Review“-ben megjelent cikkben fejtette ki. A mozgalomnak az a czélja, hogy az angol katolikus püspököket ne a pápa nevezze ki, hanem maguk az angol papok válaszsák. Azt állítják, hogy erre joguk van a kánoni jog és a régebbi egyház ama szokása alapján, hogy szükség esetén a lelkészek választották a püspököket. Tudnivaló, hogy épp e kérdés körül forgott a katolikus

egyház hosszú, belső harcza, míg a kérdés a pápai hatalom javára nem dőlt el. A római kuria ebben a kérdésben nem engedhet az angol papoknak és nem lehetetlen, hogy ennek legalább részben szakadás lesz a következése.

Maga a czikk, a mely a százötven lelkész véleményét képviseli, hallatlan támadás a római kuria ellen, még pedig oly keserű szavakkal, a milyenekkel csak válságos időkben támadták az egyházat. A czikk először kifejti a római katolikus püspökök és lelkészek izolált helyzetét Angliában. A mióta a protestantizmus ott teljes győzelmet aratott, a pápai egyház nem sokat törődött angol híveivel, papjaival. Csak mióta megszorodtak és az egyház számára egyre növekedő anyagi jövedelmet jelentettek, kezdett a római kuria nagyobb gondot fordítani az angol püspökökre. Az episzkopátust átalakította. Meghagyta a püspököknek a püspöki címet, de a püspökök állásuk szerint voltaképp csak egy vagy két római kongregáció alázas kliensei (dependents). Hivatalukat „Isten kegyelméből és az apostoli szék kedvezéséből” viselik.

— Azok — mondja a czikk, — a kik szerencsésen megnyerték az „apostoli szék kedvezését”, vigan eveznek előre az egyházi jövedelmek és hasznok úrjában. Róma minket felelősség nélkül kormányoz, mintha valami ausztráliai sziget benszülöttjei volnánk . . . A lelkészség csupán pénzgyártó gép a püspökök és a kuria kezében. Rómába hasztalan fordulnánk felebbezással. — A czikk ezután a szerzetrendek ellen támad, a melyek Angliát szerinte elárasztották. E tekintetben a cikknek már mérgezett nyílai vannak. Különösen a jezsuitákat és az egyre szaporodó kongregációkat támadja. A cikknek egyes passzusai már Luther és Tetzl vitáira emlékeztetnek, miut ez is:

„A hamis ereklyékkel, bűnbocsánatokkal és misékkal való kufárkodás a huszadik században épp olyan, mint volt a tizenötödik században“.

A biblia. Az angol bibliaterjesztő társulat a minapában ünnepelte Londonban megalapításának kilenczvennyolczadik évfordulóját. A társulat 1804-ben keletkezett, azóta szakadatlanul és egyre nagyobb arányokban működik. Az ő érdeme, hogy a biblia ma már 340 különböző nyelven és különböző dialektusban jelenik meg. A fordításra, revidiálásra és terjesztésre 98 év alatt háromszáz millió koronát költött a társulat; eladott ez idő folyamán több mint 170 millió bibliát. Kezdetben a társulat működése nagyon csekély és kisterjedelmű volt, de egyre nőtt és fejlődött. 1901-ben a társulat már 850 kolportört foglalkoztatott a külföldön a biblia terjesztésével és csak ebben az esztendőben másfélmillió példányt adtak el. A kolportázs költsége több volt kilenczszáz ezer koronánál, a társulat egész kiadása volt 4,730.700 korona, összes bevétele 4,430.820 korona, a hiány tehát 300.000 kor., a mi azonban egyáltalában nem jelent veszedelmet. Önkéntes adományokkal fedezik. A társulat 200.000 koronánál többet költ évente az Angliában őrzött vallási vonatkozású okmányok, régi irások megóvására.

Szép adományok. *Hegedüs Sándor* a dunántúli ref. egyházkerület főgondnoka beiktatása alkalmával a pápai ref. tanintézeteknek és a pápai ref. egyházközségnek összesen: huszezer koronát adományozott. *Gr. Tisza István*, a szalontai ref. egyházmegye főgondnoka édes atyja *Tisza Kálmán* emlékére a geszti ref. egyházközségnek negyvenezer koronát érő, teljesen felszerelt óvodát adott.